

CZECH REPUBLIC
DEVELOPMENT COOPERATION

MAJ
2021

Tanja Mandić Đokić, Tatjana Žarković, Jelena Backović

Istraživanje o uključivanju
osoba sa invaliditetom u procese zapošljavanja

PREPORUKE ZA SISTEMSKE PROMJENE

PROJEKAT #MOJPOSAO

- EKONOMSKO OSNAŽIVANJE OSOBA SA INVALIDITETOM

Skraćenice	3
1. Sažetak.....	4
2. Uvod.....	6
3. Pozadina područja istraživanja i definicija problema	8
<i>3.1. Brojni akteri uključeni u pitanje zapošljavanja.....</i>	<i>9</i>
4. Pregled odabrane literature	11
5. Relevantnost važećeg zakonodavstva i strategija u oba entiteta	15
<i>5.1. Pregled pravnog okvira / međunarodnih standarda.....</i>	<i>15</i>
<i>5.2. Pitanje invalidnosti na nacionalnom ili entitetskom nivou / zakoni o nediskriminaciji .....</i>	<i>18</i>
<i>5.3. Nacionalni zakoni o radu i drugi relevantni zakoni.....</i>	<i>19</i>
<i>5.4. Zakoni o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom na entitetskom nivou.....</i>	<i>21</i>
<i>5.5. Programi zapošljavanja, poticaja i prekvalifikacije u FBiH.....</i>	<i>25</i>
<i>5.6. Programi zapošljavanja, podsticaja i prekvalifikacije u RS.....</i>	<i>28</i>
<i>5.7. Zakonska definicija pravnih lica koja zapošljavaju osobe sa invaliditetom pod posebnim uslovima.....</i>	<i>31</i>
<i>5.8. Privredna društva za zapošljavanje osoba sa invaliditetom .....</i>	<i>31</i>
<i>5.9. Zaštitne radionice .....</i>	<i>32</i>
<i>5.10. Radni centar.....</i>	<i>32</i>
<i>5.11. Samozapošljavanje .....</i>	<i>33</i>
<i>5.12. Strategije za oblast invalidnosti u oba entiteta .....</i>	<i>34</i>
<i>5.13. Brčko Distrikt i zapošljavanje osoba sa invaliditetom .....</i>	<i>36</i>
<i>5.14. Mogućnosti za zapošljavanje osoba sa invaliditetom u lokalnim zajednicama ....</i>	<i>37</i>
6. Zaključci	40
7. Preporuke.....	44
8. Bibliografija.....	46

Skraćenice

BiH	<i>Bosna i Hercegovina</i>
NVO	<i>Nevladine organizacije/Udruženja građana</i>
OSI	<i>Osoba/e sa invaliditetom</i>
EU	<i>Evropska unija</i>
FBiH	<i>Federacija Bosne i Hercegovine</i>
RS	<i>Republika Srpska</i>

1. Sažetak

Izveštaj *Preporuke za sistemske promjene* prvi je od dva povezana izvještaja proizašla iz Istraživanja o uključivanju osoba sa invaliditetom u procese zapošljavanja (u daljem tekstu: Istraživanje), koje je provedeno u periodu od novembra 2020. do marta 2021. Istraživanje je provedeno u okviru projekta: „Moj posao - ekonomske mogućnosti za osobe sa invaliditetom“ u Bosni i Hercegovini. Nosilac Projekta je organizacija *People in need* (PIN), a partnerske organizacije na projektu su Nešto Više, ProReha i Sumero. Donatorska agencija odgovorna za financiranje projekta je Češka razvojna agencija. Istraživanje je obuhvatilo analizu postojećeg zakonodavstva i trenutne prakse vezane za zapošljavanje osoba sa invaliditetom kao i njihova iskustva u zapošljavanju. Ovaj izvještaj je kreiran na osnovu analize zakonskog okvira, ali takođe uzimajući u obzir nalaze prikupljene putem istraživanja postojećih praksi. Izvještaj pruža pregled stanja i preporuke za sistemske promjene koje bi trebalo provesti kako bi se poboljšala situacija u zapošljavanju osoba s invaliditetom. Nalazi ovog istraživanja pokazuju da je položaj OSI kada su u pitanju mogućnosti zapošljavanja gotovo isti u FBiH i RS, uz neke izuzetke. U praksi se vidi da je potrebna radikalna izmjena Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i upošljavanju osoba sa invaliditetom (za FBiH) odnosno Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida (za RS), kako bi se otvorile veće i bolje mogućnosti zapošljavanja za osobe sa invaliditetom.

Potrebno je uskladiti ostale zakone sa Zakonom o rehabilitaciji, osposobljavanju i upošljavanju osoba sa invaliditetom (FBiH) odnosno Zakonom o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida (RS) kako bi se omogućila puna primjena zakonskih odredbi. Primjetili smo da trenutno ne postoje sistemi i mehanizmi za praćenje zaposlenosti i kvaliteta poslova koji se nude osobama sa invaliditetom. Postojeći

sistem ne omogućava ravnopravno uključivanje u proces zapošljavanja OSI s ostalim građanima u BiH, ali omogućava diskriminaciju i socijalnu izolaciju.

Zaključci i preporuke detaljno opisuju potrebne promjene, koje će dovesti do uspostavljanja boljeg sistema podrške u zapošljavanju OSI.

2. Uvod

Svrha izvještaja *Preporuka za sistemske promjene* je da pruži jasan pregled trenutne situacije u oblasti zapošljavanja osoba s invaliditetom u Bosni i Hercegovini, uzimajući u obzir oba modela zapošljavanja: zapošljavanje na otvorenom tržištu rada pod opštim i zapošljavanje pod posebnim uvjetima (zapošljavanje OSI uz podršku) i identificira ključne tačke koje treba riješiti sistematskim promjenama kako bi se poboljšao broj zaposlenih osoba sa invaliditetom, ali i njihovi uslovi rada.

Namjera nam je bila istražiti koliko osobama sa invaliditetom koriste postojeće vladine politike u oblasti zapošljavanja koje obuhvataju obuke, aktivnosti profesionalne rehabilitacije i novčanih subvencija, te koje su stvarne potrebe OSI i s kojim preprekama u zapošljavanju se suočavaju.

Na početku Istraživanja postavili smo sebi pitanje: “Koji su stvarni razlozi neadekvatnog zapošljavanja osoba s invaliditetom i kako na njih možemo utjecati, bez obzira na njihovu složenost i međusobnu isprepletenost?”

Ovom pitanju također moramo pristupiti bez iluzije da postoji instant rješenje, ali potrebna je zdrava doza optimizma u odnosu na rezultate koje možemo postići kada znamo put i prepreke s kojima se moramo nositi. Istraživanje koje smo proveli obuhvatilo je trenutno stanje uključenosti osoba sa invaliditetom u procese zapošljavanja u oba entiteta i osam ciljnih općina/opština: Sarajevo, Banja Luka, Mostar, Brčko, Bihać, Trebinje, Vitez i Zenica. Uzimajući u obzir da se pitanje zapošljavanja reguliše zakonima na entitetskom nivou i da smo targetirali općine/opštine iz oba BiH entiteta i distrikta Brčko, rezultati ovog istraživanja mogu se posmatrati na državnom nivou. Više pažnje ciljanim općinama/opštinama posvetili smo istraživanjem posebnih programa zapošljavanja na

općinskom/opštinskom nivou (uobičajeno su to općinski/opštinski programi podrške samozapošljavanju).

Izveštaj *Preporuke za sistemske promjene* rezultat je detaljne analize zakona, propisa, strategija i druge literature koja se odnosi na zapošljavanje osoba s invaliditetom, kako bi se identifikovale praznine u regulatornim dokumentima i njihovoj praktičnoj primjeni i pravne prepreke za zapošljavanje osoba sa invaliditetom na entitetskom, nacionalnom i međunarodnom nivou. Ovaj izvještaj je direktno povezan s drugim dokumentom pod nazivom *Izveštaj o stanju uključenosti OSI u procese zapošljavanja* - u kojem su predstavljene kvantitativni i kvalitativni podaci prikupljeni kroz intervjue sa poslodavcima i predstavnicima institucija, analizom upitnika koji su popunile osobe sa invaliditetom i analizom odgovora dobijenih od organizacija OSI. Iako je osnova ovog dokumenta analiza postojećeg zakonodavstva u oblasti zapošljavanja OSI, nalazi dobijeni istraživanjem prakse zapošljavanja (detaljno predstavljene u dokumentu *Izveštaj o stanju uključenosti OSI u procese zapošljavanja*) uključeni su u izradu zaključaka i preporuka. Naši zaključci dopunjeni su podacima dobijenim u polustrukturiranim intervjuima sa predstavnicima entitetskih fondova za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom kako bi se dobila potpunija slika o funkcioniranju sistema zapošljavanja OSI i dale preciznije preporuke za sistemska rješenja.

3. Pozadina područja istraživanja i definicija problema

Na osnovu Izvještaja o socijalnoj uključenosti¹, osobe s invaliditetom prepoznate su kao najugroženija, marginalizirana i najisključenija grupa u društvu u Bosni i Hercegovini. U našem se društvu osobe s invaliditetom još uvijek suočavaju s nemogućnošću ostvarivanja osnovnih ljudskih prava i ispunjavanja osnovnih vitalnih potreba.

Pravo na rad, zagantovano najvišim pravnim aktima Bosne i Hercegovine (ustavima, zakonodavstvom i zakonima), kao i međunarodnim konvencijama koje je Bosna i Hercegovina potpisala, čini se kao područje na kojem smo - u posljednjih 20 godina - postigli beznačajan napredak. Istovremeno, brojne analize pokazuju da je upravo ovo pravo ključni faktor u značajnom napretku ka socijalnoj inkluziji i poboljšanju kvaliteta života osoba sa invaliditetom. Pitanja zapošljavanja i stvaranja prihoda stvaraju činjenicu da su osobe s invaliditetom socijalna grupa suočena s najtežim siromaštvom u Bosni i Hercegovini. Gotovo 2/3 od ukupnog broja odraslih osoba sa invaliditetom živi ispod ili blizu zvanične granice siromaštva.² Pored toga, moramo priznati da, osim ekonomske važnosti, pravo na rad ima značajnu socijalnu i psihološku funkciju u životu čovjeka. Zapošljavanje i rad predstavljaju važne uloge u životu osobe zbog njihovog uticaja na socijalnu interakciju, ličnu preraspodjelu vremena, identitet i samopoštovanje, a ponekad čak i samoaktualizaciju. (Jahoda, 1982., u Kozjaku, 2018.) Zapošljavanje je najbolja odbrana od socijalne isključenosti i jedan je od glavnih načina punog uključivanja osoba s

---

¹ Izvještaj o socijalnoj uključenosti za 2017.; Direkcija za ekonomsko planiranje, Sarajevo, 2018.

² Ibid

invaliditetom u društvo. Zapošljavanje je glavni put uključivanja osoba sa invaliditetom u sve tokove života, njihove pune i stvarne integracije.³

Zahvaljujući očigledno velikom značaju pitanja zapošljavanja za sveukupno poboljšanje statusa osoba sa invaliditetom, ova tema je uobičajeni predmet fokusa u organizacijama osoba sa invaliditetom, ali unatoč toj činjenici, čini se da u posljednjih 20 godina nije postignut napredak u tom polju. Zapošljavanje osoba s invaliditetom je vrlo složeno pitanje koje zahtijeva dugoročna sistematska rješenja i rješenja zasnovana na pozitivnim praksama. Smatramo da su složenost i raslojavanje ovog pitanja, pomiješani s angažmanom brojnih aktera, bili razlozi za loš napredak proteklih godina. Zbog toga jednostrano uključivanje, uglavnom organizacija osoba sa invaliditetom, nije donijelo značajan napredak u praksi, uprkos činjenici da su te akcije dobro kreirane, usmjerene i provedene s visokim stepenom motivacije.

Čini se da postojeći mehanizmi stvoreni za podršku ili omogućavanje većeg zapošljavanja osoba s invaliditetom ne daju zadovoljavajuće rezultate.

Kako bismo dobili što precizniju mapu puta usmjerenu ka napretku u zapošljavanju osoba s invaliditetom, moramo uvažiti činjenicu kompleksnosti tog procesa. Na njega značajnu utiče širi broj aktera, kao i sve promjene vezane za domen socijalne politike i opšteg odnosa društva prema osobama sa invaliditetom.

3.1. Brojni akteri uključeni u pitanje zapošljavanja

Iako se često smatra odnosom između poslodavca i zaposlenika, odnosno ponudom i potražnjom, zapošljavanje ljudi nije tako jednostavan proces. Uticaj institucija, sa ulogom pomaganja osobama sa invaliditetom da izjednače svoj status sa ostalim tražiocima

---

³ Izvještaj o stanju invalidnosti u Bosni i Hercegovini, radna grupa predstavnika organizacija članica Mreže organizacija osoba/lica sa invaliditetom Bosne i Hercegovine, 2012.

zaposlenja, jedna je od najznačajnijih tačaka ovog procesa. Takođe, budući da je riječ o društvenoj grupi, čija mogućnost da se pojedinačno zalažu sa svoja prava ovisi o mnogim socijalnim faktorima (npr. arhitektonska i komunikacijska dostupnost, nedostatak usluga podrške, nemogućnost korištenja javnog prijevoza, u zalaganju za prava vezano za zapošljavanje značajnu ulogu imaju organizacije osoba sa invaliditetom.

Poslodavci su zasigurno očiti akter priče o zapošljavanju, ali ovdje treba imati na umu razlike koje postoje između realnog i javnog sektora poslodavca, kao i činjenicu da je opća atmosfera slabe svijesti poslodavca o sposobnostima osoba sa invaliditetom da rade i budu produktivni. Najčešće dolaze iz društvenih krugova koji nemaju poseban kontakt s osobama s invaliditetom. Pitanje koje je ovdje važno postaviti je: Da li zapošljavanje osoba sa invaliditetom pozitivno utječe na stavove poslodavaca?

Četvrti i najvažniji akter u cijelom procesu su osobe s invaliditetom na tržištu rada, često rastrgana između želje za radom i nesigurnosti u vlastite sposobnosti i mogućnosti da budu prihvaćena u radnom okruženju. Takođe, često su opterećeni dugotrajnom zavisnošću od socijalne pomoći i prezaštićenošću u porodicama, što je sve rezultat socijalne izolacije. Možemo reći da je nezaposlenost osoba s invaliditetom i uzrok i posljedica njihove socijalne isključenosti. S obzirom na to da smo utvrdili da postupak zapošljavanja općenito, a posebno zapošljavanje osoba s invaliditetom, nije moguć bez intervencije državnih institucija, u ovom Izvještaju ćemo se fokusirati na analizu državnog sistema podrške zapošljavanju. Naš fokus bio je na zakonima, politikama i institucijama osmišljenim da regulišu zapošljavanje osoba sa invaliditetom kako bi otkrili šta je to što sistem može poboljšati i na taj način postaviti bolji temelj za sve ostale akcije povezane sa zapošljavanjem OSI.

4. Pregled odabrane literature

Pravo na rad osoba sa invaliditetom tema je koja je prepoznata kao veoma važna za ukupan položaj osoba sa invaliditetom u društvu. Jačanjem pokreta osoba sa invaliditetom, ovo pitanje je bilo predmet mnogih projekata i akcija, koje su uglavnom provodile organizacije osoba sa invaliditetom (OOSI), ali i profesionalci koji rade sa osobama sa invaliditetom (rehabilitatori, psiholozi, socijalni radnici itd.)

Postojeća literatura naglašava brojne pozitivne efekte zapošljavanja na osobe sa invaliditetom, kako na individualnom nivou, tako i na ukupan položaj ove društvene grupe. Pored toga, postoji pozitivan uticaj zapošljavanja osoba sa invaliditetom na čitavu zajednicu. Pozitivni efekti zapošljavanja na ekonomski status, podizanje samopouzdanja, socijalizaciju i ukupan kvalitet života navode se kroz literaturu. (Rački, 1997).

Ipak, sva razmatranja i analize ovog pitanja ukazuju na nezadovoljavajući udio i položaj osoba sa invaliditetom na tržištu rada. Mnogi autori smatraju da je nepovoljan položaj osoba sa invaliditetom u odnosu na ukupnu populaciju, između ostalog, posljedica negativnog stava društva prema osobama sa invaliditetom uopšte. (Mihic i Kiš-Glavaš, 2009. prema: King, 1993; Zovko, 2000; Žunić, 2001; Russel, 2002.).

U ovoj analizi više pažnje posvećujemo pregledu dostupnih istraživanja i izvještaja koji proizilaze iz zapažanja organizacija osoba sa invaliditetom po ovom pitanju, jer više volimo istupiti prema inkluzivnom, socijalnom modelu invaliditeta i želimo staviti fokus na potrebe osoba sa invaliditetom u Bosni i Hercegovini.

Sažeti ćemo i razmotriti rezultate pokušaja organizacija osoba sa invaliditetom da izvrše uticaj na ovom polju, kako bi se što tačnije procijenilo trenutno stanje u vezi sa uključivanjem osoba sa invaliditetom na tržište rada.

U pregledu članaka, dokumenata i izveštaja iz ove oblasti, primećujemo da se zapošljavanje osoba sa intelektualnim invaliditetom uglavnom obrađuje kao posebna tema u odnosu na zapošljavanje osoba sa invaliditetom uzrokovanih senzornim oštećenjem ili oštećenjem sistema za kretanje. Detaljnije ćemo ispitati opravdanost ovog pristupa, kao i stav predstavnika osoba sa invaliditetom tokom istraživanja koje smo planirali.

Većina analiza o zapošljavanju osoba sa invaliditetom sprovedenih u Bosni i Hercegovini u prethodnom periodu uzimaju kao polazište i referentnu vrijednost principe i prava propisana Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom, predstavljene u sljedećem poglavlju. To je razumljivo s obzirom na to da je cilj pokreta osoba s invaliditetom postizanje normi i praksi koje su u što većoj mjeri u skladu s Konvencijom. Usporedna analiza prethodnih istraživanja koja su se bavila pitanjem zapošljavanja osoba sa invaliditetom pokazuje da polazna osnova za uređenje ove oblasti mora biti odgovarajuće zakonodavstvo. Sve prethodne analize slažu se da je decentralizacija propisa u BiH, posebno na nivou Federacije BiH, otežavajuća okolnost za ostvarivanje prava iz oblasti zapošljavanja.

Pored pregleda zakona, dosadašnje analize su identifikovale mnoge faktore koji utiču na činjenicu da je u praksi zapošljavanje osoba sa invaliditetom vrlo nezadovoljavajuće. To se odnosi na broj zaposlenih/nezaposlenih osoba sa invaliditetom, kao i na način zapošljavanja, radni status i uslove rada.

Pored odgovornosti institucija i poslodavaca, prethodna analiza identifikovala je aktivnosti koje mogu preduzimati udruženja osoba sa invaliditetom, ali ne bez koordiniranog delovanja sa institucijama i međusobno. Jedan od primjera je priprema i

jačanje osoba s invaliditetom za tržište rada, što možemo vidjeti u izvještaju Zapošljavanje osoba s Downovim sindromom: izazovi i perspektive⁴.

Ostvarivanje prava na rad i razvoj karijere mlade osobe s Downovim sindromom ne ovisi samo o pravnoj osnovi, visini novčanih poticaja za zapošljavanje, otvorenosti tržišta rada, već i o pripremi mlade osobe za tržište rada. (Kafedžić; Bjelan-Guska; Smajović; Muharemagić, 2019).

Tema koju konstantno prepoznajemo u prethodnim analizama je važnost koordiniranog djelovanja institucija, posebno entitetskih fondova za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje i pokreta osoba sa invaliditetom:

"Ali da bi se postigao stvaran napredak u procesu zapošljavanja OSI, potrebno je uspostaviti sistemsku vezu svih aktera u ovom procesu. Sada se ta saradnja temelji na dobroj volji pojedinaca iz institucija uključenih u ovaj proces." (Bečić, 2018).

Međutim, nedostaje informacija o tome da li su preporuke uticale na aktere u procesu i da li je i na koji način ova saradnja poboljšana. U ovom istraživanju ovu problematiku namjeravamo istražiti prikupljanjem podataka od predstavnika institucija i organizacija osoba s invaliditetom.

U analizi zapošljavanja osoba sa invaliditetom, pitanje obrazovanja se često smatra dijelom nastojanja da se pruži odgovor na pitanje posjeduju li osobe s invaliditetom kompetencije potrebne na tržištu rada.

Ovaj pristup je opravdan, posebno u ranijim analizama, uzimajući u obzir sveukupni problem isključenja osoba sa invaliditetom iz društva i ogroman problem pristupa obrazovanju, na kome se aktivno radi, ali još uvijek nije u potpunosti riješen.

---

⁴ Kafedžić, L., Bjelan-Guska, S., Smajović, A., Muharemagić, E., *Zapošljavanje osoba s Down sindromom: izazovi i perspektive*, Udruženje Život sa Down sindromom Federacije Bosne i Hercegovine; Sarajevo 2019.

U ovoj analizi ćemo se pozabaviti pitanjem kompetencija osoba sa invaliditetom kao mogućim uzrokom loše zaposlenosti, ali nećemo ulaziti dublje u analizu obrazovnog sistema. Za više informacija o ovoj temi pozivamo se na Istraživanje o obrazovnim potrebama osoba sa invaliditetom u Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori s ciljem lakšeg zapošljavanja i veće konkurentnosti na tržištu rada od 2018.⁵

Iako većina analiza zapošljavanja osoba sa invaliditetom u društvu dolazi od organizacija civilnog društva, najčešće udruženja osoba sa invaliditetom, izuzetak je Izvještaj o reviziji učinka "Profesionalna rehabilitacija i zapošljavanje osoba sa invaliditetom" koji je pripremio Glavni ured za reviziju Republika Srpska.

Revizija je obuhvatila razdoblje od 2015. do 2018. godine, a prema izvještaju, s glavnim ciljem da se odgovori na pitanje: Da li je postojeći nivo resursa angažiran za potrebe rehabilitacije i obuke osoba s invaliditetom, kao i novčani poticaji i povrati poslodavcima, osigurao povećano zapošljavanje osoba sa invaliditetom?

Ovom revizijom utvrđeno je da u oblasti profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja osoba sa invaliditetom nije uspostavljen efikasan sistem koji bi rezultirao povećanim zapošljavanjem osoba sa invaliditetom:

"Nadležne institucije nisu uspostavile evidenciju o ukupnom broju osoba sa invaliditetom u Republici Srpskoj, kao ni o broju zaposlenih osoba sa invaliditetom. Ne postoji jedinstvena, cjelovita evidencija njihove starosne i kvalifikacione strukture i vrste invaliditeta."⁶

Izvještaj daje preporuke u pogledu revizije adekvatnosti regulatornog okvira, kapaciteta Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje invalida RS i sistema praćenja i

---

⁵ Žarković, T., Mandić Đokić T., Research on the educational needs of persons with disabilities in Bosnia and Herzegovina and Montenegro with the aim of easier employment and greater competitiveness in the labor market, 2018. P.O.W.E.R Project

⁶ Glavna služba za reviziju javnog sektora Republike Srpske; Profesionalna rehabilitacija i zapošljavanje lica sa invaliditetom Banja Luka, 2019.

izvještavanja za područje profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja osoba sa invaliditetom. Tokom istraživanja utvrdili smo da, na temelju pomenutog revizorskog izvještaja postoji inicijativa (u fazi izrade nacrt) za izmjene i dopune Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba s invaliditetom.

5. Relevantnost važećeg zakonodavstva i strategija u oba entiteta

Zapošljavanje je centralno pitanje za mogućnost osoba s invaliditetom da održe dostojanstven životni standard za sebe i svoje porodice i važan je faktor koji utiče na njihove mogućnosti punog učešća u društvu.

Mogućnost za rad smatra se jednim od najvažnijih načina na koji ljudi mogu dati svoj pojedinačni doprinos svojim zajednicama. Međutim, uprkos postojećim nacionalnim, regionalnim i međunarodnim zakonima i unatoč aktivnostima međunarodnih tijela i osoba sa invaliditetom i njihovih organizacija, pravo na rad se osobama sa invaliditetom i dalje, vrlo često, uskraćuje.

5.1. Pregled pravnog okvira / međunarodnih standarda

Svaka osoba ima osnovno pravo na rad⁷. Ovo je pravo neophodno za ostvarivanje drugih ljudskih prava i predstavlja neodvojivi i svojstveni dio ljudskog dostojanstva. Ono istovremeno doprinosi opstanku pojedinca i preživljavanja njegove porodice i, ukoliko je posao slobodno odabran ili prihvaćen, doprinosi razvoju osobe i njenom prepoznavanju unutar zajednice.

---

⁷ Svako ima pravo na rad, na slobodan izbor zaposlenja, na pravedne i povoljne uslove rada i na zaštitu od nezaposlenosti. (Član 23 UDLJP 1948.)

Evropska konvencija o ljudskim pravima, zabrana diskriminacije⁸

Uživanje prava i sloboda predviđenih ovom Konvencijom obezbijeduje se bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, veza s nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status.

Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom (CRPD)⁹ bila je prva Konvencija koja je uvela socijalni model invalidnosti i promijenila način uključivanja pojedinaca s invaliditetom na radno mjesto. CRPD ne stvara nova prava. Umjesto toga, ona postojeća prava tumači u kontekstu osoba s invaliditetom.

CRPD pregled: član 27 – Rad i zapošljavanje¹⁰

- Priznaje pravo osoba sa invaliditetom na rad, na osnovu jednakosti sa drugima;
- Pravo na rad uključuje pravo na mogućnost OSI da zarađuju za život obavljajući posao koji su slobodno odabrali ili prihvatili na tržištu rada.
- Ostvarivanje prava na rad zahtijeva radno okruženje koje je otvoreno, uključujuće (inkluzivno) i pristupačno za osobe sa invaliditetom.
- Države potpisnice su u obavezi da zaštite i promovišu ostvarivanje prava osoba sa invaliditetom na rad, uključujući i za one osobe koje su stekle invaliditet tokom procesa rada;

Koraci za omogućavanje ostvarivanja ovog prava uključuju:

1. zabranu diskriminacije na osnovu invalidnosti i u odnosu na sva pitanja vezana za

---

⁸ Evropska konvencija o ljudskim pravim i osnovnim slobodama (Član 14)

⁹ Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom (Član 27 Rad i zapošljavanje)

¹⁰ CRPD član 27 Rad i zapošljavanje (<https://www.un.org/convention-in-brief.html>) web-stranica dostupna: 10.12. u 19:15)

sve oblike zapošljavanja, uključujući uslove regrutovanja i primanja na posao, nastavak zapošljavanja, napredovanje na poslu, kao i bezbjedne i zdrave uslove rada.

2. na osnovu jednakosti sa drugima, zaštitu prava osoba sa invaliditetom na pravedne i povoljne uslova rada, uključujući jednaku nadoknadu za jednak rad, bezbjedne i zdrave uslove rada, uključujući zaštitu od uznemiravanja i mogućnost pokretanja postupka u slučaju kršenja ovih prava;
3. osiguravanje da osobe sa invaliditetom mogu da ostavruju svoja radna i sindikalna prava na osnovu jednakosti sa drugima;
4. omogućavanje osobama sa invaliditetom da imaju efektivan pristup opštim tehničkim programima i programima profesionalne orijentacije, uslugama za pronalaženje posla i stručnoj i kontinuiranoj obuci;
5. promovisanje mogućnosti za zapošljavanje i napredovanje u karijeri za osobe sa invaliditetom na otvorenom tržištu rada, kao i pomoć u traženju, dobijanju i zadržavanju posla;
6. promovisanje mogućnosti za samozapošljavanje, preduzetništvo, razvoj kooperativa i pokretanje sopstvenog biznisa;
7. zapošljavanje osoba sa invaliditetom u javnom sektoru;
8. promociju zapošljavanja osoba sa invaliditetom u privatnom sektoru kroz odgovarajuće mjere i politike, što može uključivati i programe afirmativne akcije, podsticajne i druge mjere;
9. obezbjeđivanje razumnih adaptacija na radnom mjestu za osobe sa invaliditetom;
10. promovisanje sticanja radnog iskustva za osobe sa invaliditetom na otvorenom tržištu rada;

11. promovisanje profesionalne rehabilitacije i osposobljavanja, programa povratka na posao i zadržavanja posla za osobe sa invaliditetom.

5.2. Pitanje invalidnosti na nacionalnom ili entitetskom nivou / zakoni o nediskriminaciji

Ustavne odredbe ili posebni zakoni koji zabranjuju diskriminaciju smatraju ključnim elementom odgovora na diskriminaciju u zapošljavanju i radu. Cilj nediskriminacijskog zakonodavstva je zabraniti diskriminaciju po osnovu invalidnosti, kao i po drugim osnovama. Bosna i Hercegovina na nacionalnom i entitetskom nivou ima dobru politiku nediskriminacije i pravni okvir (kao što možete vidjeti u nastavku). Međutim, same zakonodavne odredbe često imaju vrlo nizak ili ograničen uticaj zbog nedostatka primjene na terenu.

1. Ustav BiH (Aneks 4 Dejtonskog mirovnog sporazuma)¹¹
2. FBiH Ustav sa amandmanima¹²
3. Ustav Republike Srpske¹³
4. Zakon o zabrani diskriminacije¹⁴
5. Odluka o prihvatanju "Standardnih pravila za izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom", Vijeće ministara BiH¹⁵

---

¹¹ Zbirka Ustava BiH, Službeni list BiH, 1997.g.

¹² Službene novine FBiH 1/94,13/97,16/02,22/02,55/02,18/03,63/03,9/04,20/04,33/04,71/05,72/05,88/08

¹³ Ustav Republike Srpske – Službeni glasnik Republike Srpske, broj 3/9

¹⁴ Službeni glasnik BiH br. 59/09

¹⁵ Službeni glasnik BiH br. 41/03

6. Informacija o aktivnostima Savjeta Evrope za poboljšanje položaja osoba sa invaliditetom sa Akcionim planom Vijeća Evrope za promociju prava i puno učešće osoba sa invaliditetom u društvu 2006-2015., Vijeće ministara BiH¹⁶

5.3. Nacionalni zakoni o radu i drugi relevantni zakoni

Prava obuhvaćena Zakonom o radu FBiH Labor Law,¹⁷ Zakonom o radu Republike Srpske,¹⁸ Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju FBiH¹⁹ i RS²⁰ su ista za sve građane. Potrebno je skrenuti pažnju na jednu od prvih prepreka sa kojom se susreću osobe sa intelektualnim invaliditetom u nastojanju da se zaposle, a to je **oduzimanje poslovne sposobnosti (dodjela staratelja)**. Bosanskohercegovački pravni sistem razlikuje dvije vrste statusa sposobnosti: **pravna sposobnost i poslovna sposobnost**.

- **Pravna sposobnost** predstavlja širi kapacitet, i općenito, omogućava pojedincu da bude nosilac prava i odgovornosti. Postiže se rođenjem i prestaje nakon što pojedinac umre.²¹

- **Poslovna sposobnost**, se, s druge strane, odnosi na sposobnost pojedinačne osobe da vlastitim postupkom izaziva konkretne pravne efekte. Označava sposobnost samostalnog procesa donošenja odluka (utvrđivanja) o pravima i obavezama, sposobnost davanja izjava slobodne volje kojima osoba stiče određena prava, prihvaća određene obaveze/ odgovornosti ili stupa u različite pravne odnose. Ovakva sposobnost se, po pravilu, postiže kad osoba postane punoljetna, napuni 18 godina.²²

¹⁶ Informacija usvojena na sjednici Vijeća ministara 20.8.2009.g.

¹⁷ Službene novine FBiH br.62/15

¹⁸ Službeni glasnik RS br. 1/16

¹⁹ Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju FBiH "Službene novine FBiH", br. 13/18

²⁰ Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju ("Sl. glasnik RS", br. 134/2011, 82/2013, 96/2013 - odluka US i 103/2015)

²¹ Član 12 - Jednako priznavanje lica pred zakonom, UN Konvencija o pravima o osoba sa invaliditetom

²² *Country specific report on legal capacity – EU-PERSON Bosnia and Herzegovina*

Nekoliko zakona u BiH na entitetskom nivou regulira institut lišavanja poslovne sposobnosti (dodjela starateljstva). Ali mi ćemo se fokusirati na zakone o penzijskom i invalidskom osiguranju u FBiH i RS, jer oni direktno utječu na naše istraživanje i mogućnost zapošljavanja osoba s invaliditetom.

Kao što smo gore spomenuli, **poslovna sposobnost** se stiče nakon navršene 18. godine života i podrazumijeva sposobnost samostalnog odlučivanja o pravima i obavezama u pravnom smislu. Jedan od zakonskih uslova da odrasla osoba nasledi pravo na porodičnu penziju je lišavanje poslovne sposobnosti. I to je glavni razlog zbog kojeg veliki broj roditelja pokreće postupak lišenja djeteta poslovne sposobnosti, kako bi mu se osigurala određena finansijska sigurnost u budućnosti. Odrasla osoba lišena poslovne sposobnosti (u potpunosti ili djelomično) može vratiti svoju poslovnu sposobnost kad prestane razlog za lišenje poslovne sposobnosti, ali to je dugotrajan, težak i skup postupak. Potpuno lišavanje poslovne sposobnosti povlači za sobom ozbiljne pravne posljedice, jer osoba ostaje bez puno prava (na primjer: pravo na brak, nesposobnost vršenja roditeljske skrbi, pravo na usvajanje djeteta, pravo glasa, pravo na samostalnost odluke itd.) Jedna od posljedica lišenja poslovne sposobnosti je nemogućnost osobe da potpiše bilo koji oblik ugovora o radu za rad ili osnivanje sopstvenog biznisa što za sobom povlači da osoba kojoj je oduzeta poslovna sposobnost ne može dobiti posao i zasnovati radni odnos i izdržavati se. U dodatnom dokumentu „Izvještaj o stanju uključenosti OSI u procese zapošljavanja“ biće predstavljeni podaci o stavovima, iskustvima i mišljenjima organizacija osoba sa invaliditetom u kojoj mjeri institut poslovne sposobnosti utiče na zapošljavanje i uslove života osoba sa invaliditetom, te da li je neka organizacija osoba sa invaliditetom pokušala pokrenuti pitanje promjene instituta poslovne sposobnosti i koje su prepreke.

5.4. Zakoni o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom na entitetskom nivou

Područje profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja osoba sa invaliditetom uređeno je Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba sa invaliditetom (za FBiH²³) odnosno Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida (za RS²⁴).

Ovim zakonima uređuju se prava, uslovi i postupak profesionalne rehabilitacije, osposobljavanja i zapošljavanja osoba sa invaliditetom smanjene radne sposobnosti, osnivanje organizacija i aktivnosti institucija, preduzeća i drugih organizacija koje se bave profesionalnom rehabilitacijom i zapošljavanjem osoba sa invaliditetom. Prema ovim zakonima, osobe sa invaliditetom mogu se zapošljavati pod posebnim uslovima i to: samozapošljavanjem, u specijalizovanim preduzećima registrovanim za zapošljavanje osoba sa invaliditetom iu javnim ustanovama (za RS) ili pod opštim uslovima na otvorenom tržištu rada. Oba entitetska zakona zasnivaju se na sistemu kvota gdje je za svakih **16 zaposlenika** poslodavac dužan zaposliti jednu osobu s invaliditetom, u suprotnom je dužan platiti poseban doprinos (tj. Porez). To znači da ako poslodavac ima 16 zaposlenih, 17. zaposlenik mora biti osoba sa invaliditetom prema zakonima oba entiteta. U slučaju da određeni poslodavac u **FBiH** nije ispunio obavezu zapošljavanja osoba s invaliditetom, dužan je, za svaku nezaposlenu OSI koju je po zakonskoj kvoti dužan zaposliti, platiti poseban mjesečni doprinos u iznosu od 25% prosječne plaće. (*vidi ilustraciju br. 1*)

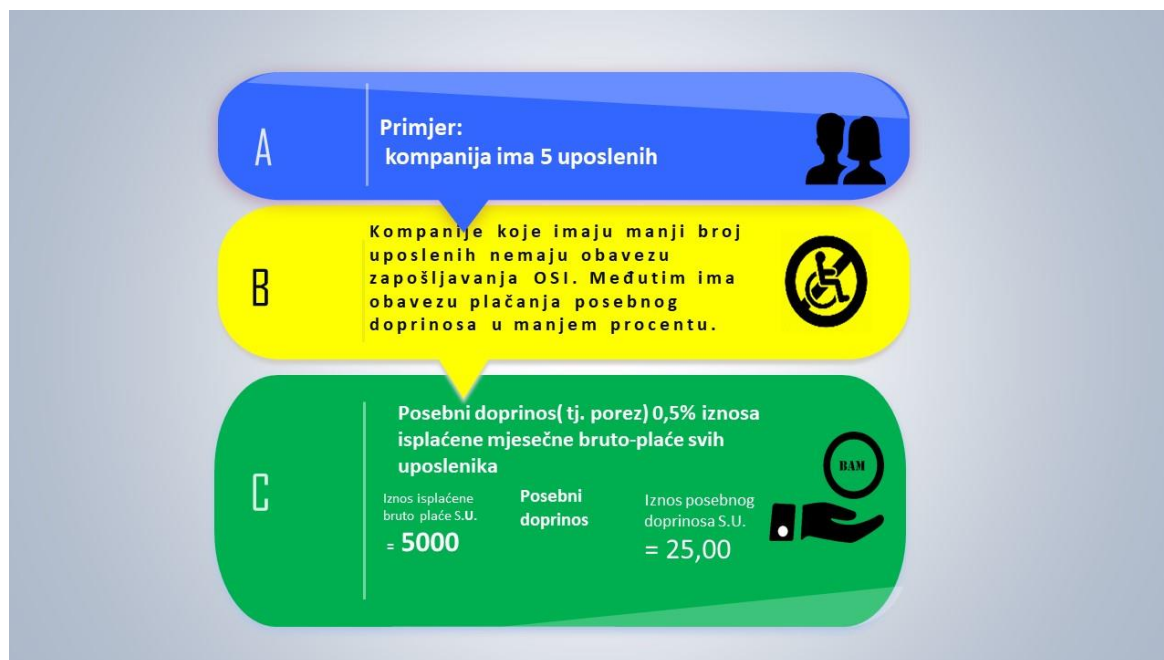
²³ Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i upošljavanju osoba s invaliditetom FBiH Službene novine FBiH br.09/10

²⁴ Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida "RS Službeni glasnik RS br. 98/04, 91/06, 12/09, 39/09, 82/15

Ilustracija br. 1

Ako poslovni subjekti (kompanije) imaju manje od 16 zaposlenih, prema zakonu nisu dužni zaposliti osobu s invaliditetom. Ali oni su, takođe, obvezni platiti poseban doprinos u iznosu od 0,5% bruto plate svih zaposlenih, osim u slučaju da ipak zapošljavaju barem jednu osobu sa invaliditetom (vidi ilustraciju br. 2).

illustration no. 2

U Federaciji uplata posebnih doprinosa nije regulirana Zakonom o doprinosima FBiH, već se izravno vrši putem Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom FBiH. Izračun posebnog doprinosa vrši se putem web aplikacije (<https://ap.fond.ba/>) na web stranici Fonda, na koju se poslodavci prijavljuju samostalno. Posebni doprinos uplaćuje se izravno na račun Fonda. Ako se poslodavci dobrovoljno ne registriraju putem web aplikacije i ne izvrše uplatu, naplata se vrši putem tužbi. Potrebno je osigurati da se naplata posebnog doprinosa u budućnosti vrši putem sistema poreza i doprinosa FBiH. Na taj bi način plaćanje posebnog doprinosa bilo transparentnije. Bilo bi lakše prikupiti sredstva, jer bi se poseban doprinos za zapošljavanje OSI tada plaćao zajedno s ostalim porezima i doprinosima, kroz sistem Porezne uprave, a Fond ne bi trošio ogromna sredstva na tužbe.

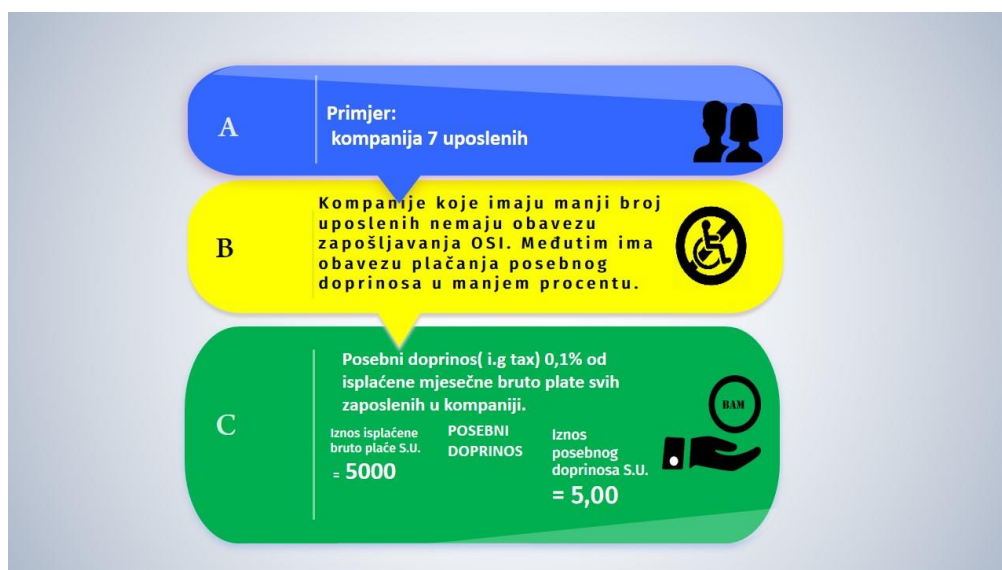
U Republici Srpskoj kvota za zapošljavanje je ista, ali je stopa posebnog doprinosa znatno niža. Dakle, ako poslovni subjekt u RS ne ispuni obavezu zapošljavanja osoba s

invaliditetom, dužan je platiti poseban doprinos u iznosu od 0,2% od isplaćene mjesečne bruto plaće svih zaposlenih.²⁵ (vidi ilustraciju br.3)

Ilustracija br. 3

A poslovni subjekti koji imaju manje od 16 zaposlenih, također, nisu obvezni zaposliti osobu s invaliditetom, ali su dužni platiti poseban doprinos u iznosu od 0,1% bruto plaća svih zaposlenih, osim u slučaju da ipak zapošljavaju barem jednu osobu sa invaliditetom (vidi ilustraciju br. 4)

²⁵ "Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida" RS čl.26

illustration no. 4

Prema zakonskoj regulativi Republike Srpske²⁶, Poreska uprava kontroliše uplatu specijalnog doprinosa za zapošljavanje OSI. Takođe, treba imati na umu razlike u obavezama zapošljavanja u javnom sektoru RS i FBiH:

"Zapošljavanjem invalida pod posebnim uslovima smatra se obavezno zapošljavanje invalida u državnim organima, javnim ustanovama i preduzećima u vlasništvu Republike..."²⁷

„Pod opštim uvjetima zapošljavaju se lica sa invaliditetom na otvorenom tržištu rada, u državnim organima, organima pravosuđa, organima lokalne uprave, javnim službama, ustanovama, fondovima, javnim preduzećima, privrednim društvima i drugim pravnim licima koja nisu osnovana za zapošljavanje osoba sa invaliditetom..."²⁸

Kao što vidimo gore, dok su u RS-u sve javne institucije obvezne zapošljavati OSI pod posebnim uvjetima, u FBiH je se zapošljavanje OSI u javnim ustanovama vrši pod opštim uvjetima i samo se daje preporuka da prilikom zapošljavanja daju prednost osobama s invaliditetom.

5.5. Programi zapošljavanja, poticaja i prekvalifikacije u FBiH

Pravo prijave za programe i poticaje Fonda u FBiH imaju:

Osobe s invaliditetom koje po Zakonu imaju pravo da apliciraju tj. da u njihovo ime, a za predviđeno radno mjesto aplicira poslodavac, u smislu Zakona su:

- osobe s invaliditetom čiji je stepen invalidnosti **60%** ili više,

---

²⁶ Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida"RS čl.27

²⁷ Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida"RS čl. 15

²⁸ Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i upošljavanju osoba s invaliditetom" FBiH Čl.15

- osobe s najmanje **70%** tjelesnog oštećenja, ako to oštećenje ima posljedice smanjene radne sposobnosti, u skladu sa Zakonom, ili ako se radi o osobama s umjerenom ili blažom mentalnom retardacijom (intelektualnim teškoćama).

Programi i poticaji se finansiraju novcem prikupljenim kroz sistem kvota odnosno uplatom posebnih doprinosa.

Novčani stimulanis za prvo zapošljavanje²⁹ je jedina beneficija za koju se kompanije koje zapošljavaju pod **opštim uslovima (otvoreno tržište rada)** mogu prijaviti.³⁰

Novčani stimulanis za prvo zaposlenje može biti iskorišten u sljedeće svrhe:

- Sufinanciranje plate novozaposlene osobe, najduže 12 ili 18 mjeseci, ovisno o vrsti ugovora (fiksni ili neodređeni). Za poslodavce koji zapošljavaju pod opštim uvjetima to je iznos bruto plate, a za poslodavce koji zapošljavaju pod posebnim uvjetima iznos neto plate. Iznos novčanog stimulanisa varira i u odnosu na stepen invalidnosti osobe za koju se isplaćuje.
- Prilagođavanje radnog mjesta,
- Sredstva za rad, mašine, oprema itd.,
- Nabavku pomagala,
- Sufinanciranje plate asistentu na radnom mjestu ako je potreban.³¹

---

²⁹ Pravilnik o raspodjeli sredstava Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom za dodjelu novčanog stimulanisa za novo zapošljavanje osoba sa invaliditetom čl.5 (trazi se rjesenje o razvrstavanju prema djelatnosti)

³⁰ Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i upošljavanju osoba s invaliditetom" FBiH Čl.54

³¹ Pravilnik o raspodjeli sredstava Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom za dodjelu novčanog stimulanisa za novo zapošljavanje osoba sa invaliditetom čl.2

Programi zapošljavanja pod posebnim uslovima – Ko može aplicirati na ove programe?

Preduzeća za zapošljavanje osoba sa invaliditetom, zaštitne radionice, samostalni obrtnici (ako su pokretači obrta OSI).³²

- Lot 1: Za programe finansiranja / sufinansiranja za održavanje postojećeg nivoa zaposlenosti osoba s invaliditetom;
- Lot 2: Za finansiranje ili sufinansiranje programa za razvoj preduzeća za zapošljavanje osoba s invaliditetom i zaštitnih radionica;
- Lot 4: finansiranje ili sufinansiranje programa održivosti zapošljavanja osoba s invaliditetom koje se bave samozapošljavanjem ili poljoprivrednom djelatnošću;
- Lot 5: Za programe finansiranja / sufinansiranja za održavanje postojećeg nivoa zaposlenosti osoba s invaliditetom u organizacijama osoba s invaliditetom.

Sredstva za dodatnu obuku / prekvalifikaciju³³ - Ko može aplicirati za ove programe?

Preduzeća za zapošljavanje osoba sa invaliditetom, zaštitne radionice, srednje škole i druge obrazovne institucije. Osobe sa invaliditetom mogu se samostalno prijaviti za program profesionalne rehabilitacije ili dodatne prekvalifikacije.

- Lot 3: Za finansiranje ili sufinansiranje programa profesionalne rehabilitacije za osobe sa invaliditetom;
- 3.1. Programi profesionalne rehabilitacije koje sprovode kompanije, zaštitne radionice i druga pravna lica u skladu sa zakonom;

---

³² Pravilnik o raspodjeli sredstava za finansiranje/sufinansiranje programa održivosti zaposlenosti, razvoja privrednih društava za zapošljavanje osoba sa invaliditetom i zaštitnih radionica, te programa profesionalne rehabilitacije osoba sa invaliditetom – čl. 4. izmjena od 20.3.2020.

³³ Pravilnik o raspodjeli sredstava za finansiranje/sufinansiranje programa održivosti zaposlenosti, razvoja privrednih društava za zapošljavanje osoba sa invaliditetom i zaštitnih radionica, te programa profesionalne rehabilitacije osoba sa invaliditetom - čl. 5. Stav (c). izmjena od 20.3.2020.

- 3.2. Programi profesionalne rehabilitacije koje provode institucije za profesionalnu rehabilitaciju, srednje škole i druge obrazovne institucije;
- 3.3. Programi profesionalne rehabilitacije na koje se osobe sa invaliditetom samostalno prijavljuju.

Poticaji u formi povrata poreza i doprinosa³⁴ odobrava se retroaktivno za prethodni kvartal, a podnošenje zahtjeva i isplata poticaja vrši se putem Fonda. Ko se može prijaviti na ovaj podsticaj? Na osnovu analize propisa, vidimo da pravo na ovu vrstu podsticaja imaju preduzeća za zapošljavanje osoba sa invaliditetom, zaštitne radionice i organizacije osoba sa invaliditetom.³⁵

Takav pravni okvir obeshrabruje zapošljavanje osoba sa invaliditetom na otvorenom tržištu rada i dovodi do davanja prednosti zapošljavanju pod posebnim uslovima što osobama sa invaliditetom oduzima slobodu izbora poslodavca. Ovakav nepovoljan zakonski okvir potrebno je promijeniti.

5.6. Programi zapošljavanja, podsticaja i prekvalifikacije u RS

Pravo prijave za programe i poticaje Fonda u RS imaju:

- osobe s invaliditetom koje po Zakonu iz RS imaju pravo da apliciraju tj. da za njihovo radno mjesto aplicira poslodavac, u smislu Zakona su: - osobe sa invaliditetom čiji je stepen invaliditeta **40%** ili više,

---

³⁴ Pravilnik o ostvarivanju prava na isplatu novčanih naknada i subvencija čl.1

³⁵ Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o ostvarivanju prava na isplatu novčanih naknada i subvencija br. 01-02-2-1519/17 od 02.03.2017. godine (Izmjena: 05.10.2017. godine) cl.1

- osobe sa **najmanje 70%** tjelesnog oštećenja, ako to oštećenje ima posljedice smanjene radne sposobnosti u skladu sa zakonom, ili ako se radi o osobama sa umjerenom ili blagom mentalnom retardacijom (intelektualna invalidnost).³⁶

Programi i podsticaji u Republici Srpskoj koje mogu primijeniti svi poslovni subjekti, uključujući one koji zapošljavaju **pod opštim uslovima (otvoreno tržište rada)**.

- KOMPONENTA I: Novo zapošljavanje kod poslodavaca po osobi - Posebni podsticaj (sufinansiranje programa za održavanje zaposlenosti osoba sa invaliditetom). Posebni poticaji mogu se koristiti za: prilagođavanje radnog mjesta i uslova; Nabavka mašina i drugih sredstava za rad.³⁷

- **Poticaji u formi povrata poreza i doprinosa.** Sam postupak povrata je isti kao u FBiH, odobrava se retroaktivno za prethodni kvartal, a podnošenje zahtjeva i isplata poticaja vrši se putem Fonda.³⁸

Programi zapošljavanja pod posebnim uslovima - Ko se može prijaviti na ove programe?

Preduzeća za zapošljavanje osoba sa invaliditetom, zaštitne radionice.

- KOMPONENTA II: Samozapošljavanje

- KOMPONENTA III: Zapošljavanje osoba sa invaliditetom koje su komercijalnu poljoprivrednu djelatnost registrirale kao jedino i glavno zanimanje.

- KOMPONENTA IV: Ekonomska podrška - zahtjev podnosi organizacija osoba sa invaliditetom sa statusom organizacije od posebnog značaja. Zahtjev se podnosi u ime osoba sa invaliditetom.

³⁶ "Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida" RS čl. 27

³⁷ Odluka o načinu ostvarivanja prava na stimulanse pri zapošljavanju invalida čl. 7

³⁸ Odluka o načinu ostvarivanja prava na stimulanse pri zapošljavanju invalida čl. 6 i 10

Analiza pokazuje da su oba entitetska zakona slična po svom sadržaju i imaju slične programe poticaja. Na osnovu analize zakonodavstva možemo vidjeti da poslodavci koji zapošljavaju pod općim uvjetima u RS imaju veće podsticaje u odnosu na FBiH. U RS svi poslodavci koji zapošljavaju osobe sa invaliditetom mogu se prijaviti za povrat poreza i doprinosa, dok u FBiH ovu naknadu mogu ostvariti samo oni poslodavci koji zapošljavaju pod posebnim uslovima osobe sa invaliditetom (privredna društva osnovana za zapošljavanje OSI, zaštitne radionice, radni centri i organizacije OSI). Kada govorimo o RS sredstva dodijeljena u okviru komponente ekonomske podrške osobe sa invaliditetom mogu se dobiti samo ako se prijave putem udruženja, što dovodi u nepovoljan položaj osobe s invaliditetom koje nisu članovi udruženja. Takođe, treba napomenuti da Fond RS nema razvijen program prekvalifikacije za osobe sa invaliditetom. Razlog tome je nedovoljno definiran koncept profesionalne prekvalifikacije OSI u pravnom okviru.

Podaci dobijeni intervjuima s predstavnicima oba entitetska Fonda govore u prilog činjenici da je društvo sav „teret“ rješavanja zapošljavanja osoba s invaliditetom prebacilo na Fondove, dok su, istovremeno, kapaciteti fondova (finansijski, ljudski) i sredstava kojima raspolažu vrlo ograničeni. Propuštena je i prilika da se zapošljavanju osoba sa invaliditetom pristupi multisektorski. Prepoznajući veličinu i složenosti zahtjeva u vezi sa zapošljavanjem OSI i ograničenost svog područja djelovanja, Fond RS je, na osnovu Izvještaja revizije učinka³⁹, već predložio izmjene i dopune Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida.

Više detalja o radu entitetskih fondova i njihovom utjecaju na proces zapošljavanja OSI u praksi može se naći u *"Izvještaju o stanju uključenosti OSI u procese zapošljavanja"*.

---

³⁹ Izvještaj o reviziju učinka "Profesionalna rehabilitacija i zapošljavanje lica sa invaliditetom" pripremljen od strane Glavne službe za reviziju javnog sektora Republike Srpske

5.7. Zakonska definicija pravnih lica koja zapošljavaju osobe sa invaliditetom pod posebnim uslovima

Prema zakonskim odredbama u RS⁴⁰ i FBiH⁴¹, osobe sa invaliditetom koje su zaposlene pod posebnim uslovima rade u kompanijama za zapošljavanje OSI, zaštitnim radionicama, radnim centrima, organizacijama OSI i kroz samozapošljavanje, a u RS i u javnim institucijama u vlasništvu entiteta.

U nastavku ćemo objasniti kako zakoni i propisi definiraju status, strukturu i koje uvjete pravna lica moraju ispunjavati da bi dobila status:

- preduzeća za zapošljavanje osoba sa invaliditetom,
- profesionalne radionice,
- radnog centara i
- Samostalne aktivnosti (samozapošljavanje).

Prema propisima, entitetski fondovi su odgovorni za formiranje komisija za dodjelu statusa: preduzeća za zapošljavanje OSI, zaštitne radionice i radnog centra. Potrebno je osigurati da barem jedna osoba u komisiji ne dolazi iz reda zaposlenih u fondovima, kako bi se osigurala objektivnost i transparentnost.

5.8. Privredna društva za zapošljavanje osoba sa invaliditetom

Privredno društvo za zapošljavanje osoba sa invaliditetom, u FBiH je preduzeće koje ima najmanje 40% osoba s invaliditetom od ukupnog broja zaposlenih.⁴²

---

⁴⁰ Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida"RS Službeni glasnik RS br. 98/04, 91/06, 12/09, 39/09, 82/15

⁴¹Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i upošljavanju osoba s invaliditetom FBiH Službene novine FBiH br.09/10

⁴² Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i upošljavanju osoba s invaliditetom" FBiH čl. 21

Prema Zakonu RS, privredna za zapošljavanje osoba sa invaliditetom moraju imati najmanje 51% osoba sa invaliditetom od ukupnog broja zaposlenih.⁴³

Preduzeće za zapošljavanje osoba sa invaliditetom u BiH mogu osnovati sva pravna lica, bez obzira na sektor, ali pod posebnim uslovima koje propisuje Ministarstvo, a koji uključuju odgovarajuće prostorije, opremu i stručne radnike neophodne za radno osposobljavanje osoba sa invaliditetom.

Zakonom u FBiH prednost u zapošljavanju u privrednim društvima daje se osobama sa višim stepenom invaliditeta, ako ispunjavaju uslove radnog mjesta.

Ovi zakoni obavezuje privredno društvo da osigura učešće najmanje jednog predstavnika udruženja osoba sa invaliditetom u radu odgovarajućeg organa društva.

5.9. Zaštitne radionice

Status zaštitne radionice u FBiH mogu dobiti preduzeće za zapošljavanje osoba sa invaliditetom ako zapošljavaju 40% ili najmanje šest osoba sa najmanje 70% stepena invalidnosti. Takođe moraju imati 20% ili najmanje 3 osobe sa 100% stepenom invaliditeta koje imaju pravo na njegu i pomoć u skladu sa zakonskim odredbama.⁴⁴

Prema Zakonu o profesionalnoj rehabilitaciji u RS, organizaciona jedinica će dobiti status zaštitnih radionica ako u ukupnom broju radnika u radnoj jedinici zapošljava 51% odnosno najmanje 5 osoba sa invaliditetom.⁴⁵

5.10. Radni centar

Prema zakonu FBiH, radni centar je javna institucija. Ako osoba sa invaliditetom zbog smanjene radne sposobnosti nije u mogućnosti da bude zaposlena pod opštim ili

---

⁴³ Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida"RS čl.28

⁴⁴ Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i upošljavanju osoba s invaliditetom" FBiH čl. 29

⁴⁵ Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida"RS čl.37

posebnim uslovima u preduzećima za zapošljavanje OSI ili u zaštitnim radionicama, može biti angažovana u Radnom centru. Osobom sa invaliditetom, koju se može uputiti na rad u radni centar, smatra se osoba koja ne postigne radni učinak veći od 50% koji odgovara njenoj dobi, obrazovanju i uslovima rada. Radni centar je uspostavljen u svrhu radno-terapijskih aktivnosti u okviru habilitacije i rehabilitacije osoba sa invaliditetom. Radni centar mora angažovati najmanje 80% osoba sa invaliditetom u odnosu na broj zaposlenih (što uključuje korisnike usluga + zaposlenike sa invaliditetom). Osoba sa invaliditetom u radnom centru ima položaj korisnika usluge.⁴⁶

Prema Zakonu RS, struktura radnog centra je ista kao u FBiH, jedina razlika je u tome što prema Zakonu iz RS radni centar mora imati i odgovarajući broj asistenata.⁴⁷

5.11. Samozapošljavanje

Zapošljavanje i samozapošljavanje osoba sa invaliditetom, vlastitim sredstvima ili sredstvima članova porodice, prema Zakonu FBiH, smatra se zapošljavanjem osobe sa invaliditetom pod posebnim uslovima. Samostalnom djelatnošću smatra se ona djelatnost koja se obavlja u skladu sa Zakonom o obrtu i srodnim djelatnostima u FBiH isključivo kao osnovno i jedino zanimanje. Nosilac obrta, koji može biti osoba sa invaliditetom ili osoba bez invaliditeta koja je sa osobom sa invaliditetom koju zapošljava u porodičnom odnosu (roditelj, dijete ili supružnik), za to ima pravo na naknadu plaćenog poreza i doprinosa, jer se takvo zapošljavanje smatra zapošljavanjem pod posebnim uslovima. Osobe sa invaliditetom ostvaruju prava na ove beneficije ostvaruju u skladu sa Zakonom o

---

⁴⁶ Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i upošljavanju osoba s invaliditetom" FBiH čl.32

⁴⁷ Zakon o izmjenama i dopunama zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, obukama i zapošljavanju invalida čl 3

profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i upošljavanju osoba s invaliditetom, prilikom registracije aktivnosti FBiH.⁴⁸

U Zakonu RS se dalje pojašnjava da se samozapošljavanjem takođe smatra obavljanje poljoprivredne djelatnosti.⁴⁹ U FBiH je to naknadno regulirano dodatnim propisima.

Prema Fondu FBiH, 335 samozaposlenih OSI podržana je u 2019. godini kroz programe održavanja postojećeg postotka zaposlenosti.

Prema podacima Fonda RS u periodu 2019.-2020., 30 OSI je samozaposleno kroz programe podsticaja za novo zapošljavanje.

Detaljniji podaci su predstavljeni u „Izvještaj o stanju uključenosti OSI u procese zapošljavanja“.

5.12. Strategije za oblast invalidnosti u oba entiteta

Bosna i Hercegovina ima dvije strategije za osobe sa invaliditetom, po jednu za svaki entitet. Programi zapošljavanja i profesionalne rehabilitacije važan su segment u obje entitetske strategije.

Strategija za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine (2016 – 2021)

Specifični cilj 6 ove Strategije je: jačanje zapošljavanja i samozapošljavanja osoba sa invaliditetom.⁵⁰

---

48 Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i upošljavanju osoba s invaliditetom” FBiH čl.36

49 Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida”RS čl.41

⁵⁰ Strategija za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine 2016.-2021.(str.38.)

Specifični cilj 6 sadrži devet (9) aktivnosti koje bi trebale povećati stopu zaposlenosti u populaciji osoba sa invaliditetom.

1. Razvijati modele socijalnog poduzetništva u cilju zapošljavanja i samozapošljavanja osoba s invaliditetom.
2. Uspostaviti mrežu centara za profesionalnu rehabilitaciju na teritoriji cijele Federacije Bosne i Hercegovine koja će biti povezana sa odgojno-obrazovnim ustanovama, tržištem rada i Federalnim zavodom PIO/MIO.
3. Unaprijediti zapošljavanje osoba s invaliditetom na otvorenom tržištu rada i u javnom sektoru.
4. Unaprijediti zakonski okvir koji će omogućiti efektivnije zapošljavanje osoba s invaliditetom.
5. Osigurati kontinuirano karijerno savjetovanje učenika s invaliditetom.
6. Uključiti u proces zapošljavanja osoba s invaliditetom i zavode za zapošljavanje, te privrednike kojima bi trebalo predstaviti kompetencije završenih studenata i prednosti zapošljavanja osoba s invaliditetom.
7. Podsticati zadružno udruživanje.
8. Podsticati žensko poduzetništvo, sa posebnim naglaskom na žene s invaliditetom.
9. Promovisati socijalno poduzetništvo.

Strategija unapređenja društvenog položaja lica sa invaliditetom u Republici Srpskoj 2017-2026

OBLAST 7.2. Ekonomska samostalnost, zapošljavanje i profesionalna rehabilitacija.⁵¹

---

⁵¹Strategija unapređenja društvenog položaja lica sa invaliditetom u RS 2017-2026 (str.29)

U oblasti ekonomske samostalnosti, zapošljavanja i profesionalne rehabilitacije postavljeni su sljedeći ciljevi:

1. Povećati ekonomsku samostalnost lica sa invaliditetom kroz podršku u zapošljavanju i samozapošljavanju;
2. Razviti socijalno preduzetništvo;
3. Razvijati institucionalne i stručne kapacitete za provođenje profesionalne rehabilitacije.

Iako su ciljeve definirali različito, zajedničko za obje entitetske strategije je da su obje naglasile potrebu za povećanim stopama zaposlenosti, kontinuiranim radom na obrazovanju i profesionalnoj rehabilitaciji osoba s invaliditetom. Promovisanje socijalnog preduzetništva.

Ne postoji pisani izvještaj o tome koliko je ciljeva obje entitetske strategije do sada ispunjeno. Ovo je dio općeg problema nedostatka važeće evidencije o osobama sa invaliditetom, na što ukazuju i predstavnici institucija i organizacija osoba sa invaliditetom (što se može vidjeti u Izvještaju u kojem su predstavljeni rezultati terenskog istraživanja).

5.13. Brčko Distrikt i zapošljavanje osoba sa invaliditetom

Tokom pripreme ovog izvještaja utvrdili smo da Distrikt Brčko nema razvijenu strategiju ili zakon za oblast profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja osoba s invaliditetom. Jedini pravni akt koji se dotiče prava osoba s invaliditetom je Zakon o dopunskim pravima obitelji poginulih branitelja i ratnih vojnih invalida. Članak 14. ovog zakona kaže: "Korisnici prava (RVI) iz ovoga zakona imaju prioritet prilikom zapošljavanja

ukoliko ispunjavaju uvjete za rad na tim radnim mjestima sukladno odgovarajućem zakona.”⁵²

5.14. Mogućnosti za zapošljavanje osoba sa invaliditetom u lokalnim zajednicama

Od uspostavljanja Fondova za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom/invalida, programi zapošljavanja osoba sa invaliditetom se direktno finansiraju preko njih. S obzirom da je kompletno finansiranje i praćenje procesa zapošljavanja OSI “prepušteno” entitetskim fondovima, ne postoje posebni programi za podsticanje zapošljavanja osoba sa invaliditetom na kantonalnom i lokalnom nivou.

U FBiH Zakon⁵³ predviđa da se Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom dijelom financira od sredstva Federalnog zavoda za zapošljavanje u iznosu od 10% od sredstava planiranih finansijskim planom Federalnog zavoda za zapošljavanje za aktivnu politiku zapošljavanja u tekućoj godini i sredstva kantonalnih službi za zapošljavanje u iznosu od 5% od sredstava planiranih finansijskim planom kantonalnih službi za zapošljavanje za aktivnu politiku zapošljavanja u tekućoj godini.

Prema zakonskim odredbama⁵⁴ u RS, sredstva za zapošljavanje OSI djelimično osiguravaju Republika Srpska, entitetski Zavod za zapošljavanje, općine, Zavod i Fond za penzijsko i invalidsko osiguranje i druga pravna lica. Međutim, nije precizirano u kojem procentu, za razliku od zakona FBiH.

Kao što smo već spomenuli, svi programi poticaja zapošljavanju idu isključivo kroz programe fondova za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa

---

⁵² Zakon o dopunskim pravima porodica poginulih boraca i ratnih vojnih invalida čl. 14

⁵³ Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i upošljavanju osoba s invaliditetom” FBiH čl 59.

⁵⁴ Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida” RS čl. 13

invaliditetom/invalida i ne postoje nezavisni programi zapošljavanja za OSI. Kreće od pretpostavke da su programi fondova dovoljni, a istraživanja su pokazala da to nije istina.

Ali osobe sa invaliditetom mogu se prijaviti za sredstva u svojim lokalnim zajednicama:

- za zapošljavanje mladih,
- pripravnici,
- žene,
- za početne programe itd.

Programi u lokalnim zajednicama 2019.-2020. i programi koji se ponavljaju svake godine:

Sarajevo

- Općinski/opštinski programi za zapošljavanje mladih (godišnje)
- Sarajevska kantonalna služba za zapošljavanje – svi poslovi (godišnje)
- EU programi za zapošljavanje mladih
- 25 različitih NVO programa za pokretanje biznisa (start-up) i programa za zapošljavanje mladih.

Banja Luka

- Zapošljavanje mladih grada Banja Luka (godišnje).
- EU programi za zapošljavanje mladih.
- 10 različitih NVO programa za pokretanje, zapošljavanje mladih i žensko poduzetništvo.
- Program Caritas Bosne i Hercegovine, zajedno sa Caritasom eparhije banjalučke i Caritasom eparhija mostarsko-trebinjske - za mlade od 18 do 30 godina finansiranje privatnog biznisa ili socijalnog preduzeća u okviru programa "Tvoj posao".

Zenica

- Savezna agencija za zapošljavanje, program sufinansiranja samozapošljavanja (godišnje)
- Zeničko-dobojski kanton za slijedeće programe: Prilika za sve, Traženje poslodavca, Start-up, Žensko poduzetništvo, Omladinsko poduzetništvo.

Vitez

- Ne postoje općinski/opštinski programi, već samo javni pozivi na nivou FBiH ili BiH.

Mostar

- Program Caritas Bosne i Hercegovine, zajedno sa Caritasom eparhije banjalučke i Caritasom eparhija mostarsko-trebinjske - za mlade od 18 do 30 godina finansiranje privatnog biznisa ili socijalnog preduzeća u okviru programa "Tvoj posao".

Trebinje

- Grad Trebinje, Zavod za zapošljavanje RS i Fondacija Helvetas - Program zapošljavanja, posao za 30 ljudi iz Trebinja.

Brčko

- IMPAKT Sarajevska investicijska fondacija i Projekt zapošljavanja mladih (YEP).

Bihać

- Fondacija "Mozaik" programi zapošljavanja, omladine i žena i finansiranje start-up-a.

Postoji više od 10 programa koji finansiraju zapošljavanje i samozapošljavanje na entitetskom nivou i teritorijalno uključuju ove općine.

S obzirom na nedostatak podataka o tome koliko ljudi sa invaliditetom zaista koristi općinske/opštinske programe zapošljavanja, ovdje je razumno sumnjati da se većina

osoba sa invaliditetom ne može natjecati s drugim prijavljenim podnosiocima zahtjeva i da im nedostaje hrabrosti da se prijave kao rezultat opće socijalne isključenosti .

Ipak, bilo bi poželjno veće učešće osoba s invaliditetom u programima usmjerenim na opću populaciju, ali uzimajući u obzir da opći programi moraju pružiti jednake mogućnosti za sve.

6. Zaključci

U nastojanju da razumijemo i predstavimo situaciju u zapošljavanju osoba sa invaliditetom u Bosni i Hercegovini, započeli smo sa prethodno datom analizom sistema podrške koju je uspostavila država Bosna i Hercegovina (tj. njena dva entiteta i distrikt) kako bi podržala zapošljavanje osoba sa invaliditetom. Sistem podrške sastoji se od zakonski propisanog okvira, institucija predviđenih za sprovođenje zakona i efikasnosti rada tih institucija.

Prilikom donošenja zaključaka, podaci dobijeni desk analizom dopunjeni su podacima dobijenim istraživanjem praksi zapošljavanja osoba sa invaliditetom. Poseban doprinos dali su podaci prikupljeni u dva odvojena polustrukturirana intervjua sa predstavnicima fondova za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom/invalida iz FBiH i RS.

- 1. Fondovi za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom/invalida u oba entiteta označeni su kao nosioci procesa zapošljavanja osoba s invaliditetom, a njihov pravni okvir je uglavnom ograničen na preusmjeravanje sredstava bez mogućnosti i kapaciteta da stvarno utiču na proces zapošljavanja. U Republici Srpskoj postoji inicijativa (u fazi izrade nacrt) za izmjenu Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa*

invaliditetom, na osnovu revizorskog izvještaja o učinku Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom.

- 2. Nijedna od institucija nije zadužena za vođenje stvarne evidencije o broju zaposlenih osoba sa invaliditetom, broju nezaposlenih osoba sa invaliditetom, dužini boravka na radnom mjestu i nemoguće je dokazati efikasnost postojećih mjera kroz finansijske podsticaje poslodavcima. Fondovi imaju sporadične podatke na osnovu podataka dobijenih prilikom prijavljivanja za programe podrške zapošljavanju.*
- 3. Ne postoji obaveza ili propisani protokol za međusektorsku saradnju pri zapošljavanju osoba sa invaliditetom. Npr. saradnja između Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje i službi za zapošljavanje je sporadična.*
- 4. Finansijski benefiti za poslodavce da zapošljavaju osobe sa invaliditetom nisu dovoljno atraktivni da bi poslodavci imali motivaciju za ulaganje dodatnih napora u angažovanju zaposlenika sa invaliditetom i izvrše bilo kakva prilagođavanja u radnom prostoru, itd.⁵⁵. Na primjer, u RS, u okviru programa stimulisanja zapošljavanja, poslodavci putem službi za zapošljavanje dobivaju isti iznos novca za zapošljavanje novih radnika bez invaliditeta kao i od Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje invalida za zapošljavanje osoba sa invaliditetom ⁵⁶. U*

---

⁵⁵Javni poziv za poslodavce, invalide i invalidske organizacije za subvencije za zapošljavanje, samozapošljavanje i ekonomsku potporu invalidima u 2019. godini. (https://www.fondinvrs.org/Javni_poziv_2019 pristupljeno 5.03.2020 u 12:50)

⁵⁶ Zavod za zapošljavanje Republike Srpske - Javni poziv za korišćenje sredstava po programima zapošljavanja u 2020. Godini http://www.zzzrs.net/images/uploads/javni_pozivi/JAVNI_POZIV_2020.pdf pristupljeno 5.03.2020 u 12:50)

tim okolnostima poslodavcu je lakše odlučiti da zaposli osobu bez invaliditeta za isti novčani podsticaj.

- 5. Ne postoji efikasna kontrola nad naplatom posebnih doprinosa koje su poslodavci dužni uplatiti u Fond u slučaju da ne zapošljavaju zakonom propisani broj radnika sa invaliditetom. U FBiH se posebni doprinosi trenutno prikupljaju putem web aplikacije Fonda, gdje se poslodavci dobrovoljno prijavljuju. Stoga većina poslodavaca ne ispunjava ovu obavezu. Takođe, sistem posebne naplate doprinosa je tako regulisan da poslodavci koji uopšte ne zapošljavaju osobe sa invaliditetom i oni koji nemaju dovoljan broj zaposlenih osoba sa invaliditetom imaju jednak tretman.*
- 6. U FBiH poslodavci pod općim uvjetima imaju daleko manje poticaja za zapošljavanje OSI nego poslodavci pod posebnim uvjetima. Ovo direktno utiče na smanjenje mogućnosti zapošljavanja OSI na otvorenom tržištu rada i indirektno ih prisiljava na zapošljavanje pod posebnim uvjetima kao jedinu mogućnost. To ne predstavlja samo ekonomski problem jer smanjuje mogućnost zarade i ograničava mogućnost napredovanja na radnom mjestu, već takođe sprečava uključivanje u društvo pod jednakim uvjetima i gura u socijalnu izolaciju.*
- 7. Sistem profesionalne rehabilitacije, prekvalifikacije i unapređenja kompetencija osoba sa invaliditetom nije precizno regulisan zakonom niti prilagođen potrebama savremenog tržišta rada ili trendovima u obrazovanju, zbog čega se osobe sa invaliditetom neprestano suočavaju sa nedostatkom kompetencija i nekonkurentnošću na tržištu rada.*

8. Zakoni o profesionalnoj rehabilitaciji u oba entiteta ostavljaju prostor za diskriminaciju, bilo da je to propisani stepen tjelesnih povreda neophodan za ostvarivanje prava na izdržavanje ili činjenica da se osobe sa invaliditetom mogu prijaviti za programe ekonomske podrške u Fondu RS samo putem određenih udruženja osoba sa invaliditetom (zbog čega nisu u mogućnosti da ostvare pravo na individualnu podršku).

9. Distrikt Brčko nema posebne mehanizme za podršku zapošljavanju osoba sa invaliditetom.

7. Preporuke

1.1. Izmjenama i dopunama oba zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba sa invaliditetom/invalida predvidjeti širi opseg aktivnosti fondova, a shodno tome i veći budžet i povećanje kapaciteta fondova.

2.1. Obavezati službe za zapošljavanje da vode evidenciju / stvoriti jedinstvenu bazu podataka o nezaposlenim osobama sa invaliditetom sa podacima o njihovim kvalifikacijama, potrebnoj podršci itd. Povezati podatke sa podacima Fonda (o osobama koje su dobile podršku za zapošljavanje) i promovisati registraciju OSI kod službi za zapošljavanje i omogućiti online prijavu.

3.1. Stvoriti protokol o saradnji između svih relevantnih faktora za zapošljavanje osoba sa invaliditetom (fondovi, ministarstva rada, službe za zapošljavanje, organizacije osoba sa invaliditetom), koji će omogućiti da što veći broj osoba sa invaliditetom bude uključen u sistem podrške.

3.2. Potrebna je posebna nezavisna studija kako bi se istražilo u kojoj su mjeri ispunjeni ciljevi strategija oba entiteta u pogledu položaja osoba s invaliditetom.

4.1. Povećati iznos novčanih podsticaja za poslodavce koji zapošljavaju osobe sa invaliditetom na takav način da se poslodavcu isplati dodatno biti zainteresovan i pokušati osigurati uslove za rad OSI. Omogućiti dodatni priliv sredstava kroz efikasniju politiku prikupljanja posebnih doprinosa od poslodavaca.

5.1. Propisati obvezu plaćanja posebnog doprinosa pod okriljem sistema porezne uprave koji bi se naplaćivao zajedno s ostalim porezima i doprinosima.

6.1. Izmjenama i dopunama Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom omogućiti svim poslodavcima na otvorenom tržištu rada da vrate poreze i doprinose. To će omogućiti osobama sa invaliditetom da dobiju više mogućnosti

zapošljavanja na otvorenom tržištu rada i više mogućnosti za istinsko uključivanje u zajednicu.

7.1. Posebnim zakonom urediti profesionalnu rehabilitaciju, prekvalifikaciju i dodatne mogućnosti za obrazovanje OSI.

8.1. Preciznije definisanje kriterijuma za mogućnost ostvarivanja prava na podršku u zapošljavanju, a u odnosu na funkcionalno oštećenje zaposlene osobe, prijavljivanje za novčanu pomoć, vodeći računa da kriterijumi ne isključuju nijednu grupu osoba sa invaliditetom. Omogućiti jednostavnu, transparentnu i individualnu aplikaciju za podršku.

9.1. Razviti zakonsko rješenje koje će omogućiti osobama sa invaliditetom u Brčko Distriktu da dobiju odgovarajuću podršku za zapošljavanje na nivou distrikta.

8. Bibliografija

- Bečić, E., Istraživanje mogućnosti zapošljavanja osoba sa invaliditetom u Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori. Dostupno na: www.caritas.ba
- Žarković, T., Mandić Đokić T., Istraživanje obrazovnih potreba osoba sa invaliditetom u Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori s ciljem lakšeg zapošljavanja i veće konkurentnosti na tržištu rada, 2018. P.O.W.E.R projekat.
- Glavna služba za reviziju Republike Srpske., Izvještaj o reviziji učinka "Profesionalna rehabilitacija i zapošljavanje osoba sa invaliditetom" Banja Luka, 2019.
- Raički, J., Teorija profesionalne rehabilitacije osoba s invaliditetom, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Sveučilišta u Zagrebu, 1997.
- Skočić Mihić, S., Kiš-Glavaš, L., Radna i socijalna kompetencija osoba sa intelektualnim teškoćama. Razlozi poslodavaca za njihovo nezapošljavanje, Časopis za socijalnu politiku., Godina 17, br. 3, stranice 387-399, Zagreb 2010.
- Kafedžić, L., Bjelan-Guska, S., Smajović, A., Muharemagić, E. Zapošljavanje ljudi sa Downovim sindromom: izazovi i perspektive, Udruženje Život sa Downovim sindromom, Tuzla, 2019.
- Izvještaj o Bosni i Hercegovini Član 12. - Jednako priznanje pred zakonom Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom Ustav BiH (Aneks 4. Dejtonskog mirovnog sporazuma) Službeni list BiH, 1997.g.
- Ustav RS broj 21/92 – prečišćeni tekst, 28/94, 8/96, 13/96, 15/96, 16/96, 21/96, 21/02, 26/02, 30/02, 31/02, 69/02, 31/03, 98/03, 115/05, 117/05 (RS Constitution)
- Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama Službeni glasnik BiH br. 6/99
- Zakon o zabrani diskriminacije Službeni glasnik BiH br. 59/09

- Odluka o prihvatanju „Standardna pravila za izjednačavanje mogućnosti osoba s invaliditetom“ , Vijeće ministara BiH 41/03
- UN Konvencija o pravima osoba s invaliditetom (ratificirana u 2010. godini) Službeni glasnik BiH – Međunarodni ugovori“, broj 11/09
- Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida RS Službeni glasnik RS br. 98/04, 91/06, 12/09, 39/09, 82/15
- Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba s invaliditetom FBiH. Službene novine FBiH br.09/10
- Strategija za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u FBiH 2016-2021 (<http://www.fbihvlada.gov.ba> pristupljeno 3.02.2020 u 11:00)
- Strategija unapređenja društvenog položaja lica sa invaliditetom u RS 2017-2026 (<http://www.vladars.net> , pristupljeno 26.1.2020.u 12:10)
- Zakon o radu FBiH Službene novine FBiH br.62/15
- Zakon o radu RS Službeni glasnik RS br. 1/16
- Pravilnik o raspodjeli sredstava za finansiranje/sufinansiranje programa održivosti zaposlenosti, razvoja privrednih društava za zapošljavanje osoba sa invaliditetom i zaštitinih radionica, te programa profesionalne rehabilitacije osoba sa invaliditetom
- Pravilnik o raspodjeli sredstava Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom za dodjelu novčanog stimulansa za novo zapošljavanje osoba sa invaliditetom)
- Pravilnik o ostvarivanju prava na isplatu novčanih naknada i subvencija
- Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o ostvarivanju prava na isplatu novčanih naknada i subvencija br. 01-02-2-1519/17 od 02.03.2017. godine (Izmjena: 05.10.2017. godine)

- Pravilnik o izmjenama i dopunam (a Pravilnika o ostvarivanju prava na isplatu novčanih naknada i subvencija br. 01-02-2-1519/17 od 02.03.2017. godine (Izmjena: 27.03.2018. godine)
- Pravilnik o ostvarivanju prava na isplatu novčanih naknada i subvencija br. 01-02-2-1519/17 od 02.03.2017. godine - februar 2019
- Odluka o načinu ostvarivanja prava invalida na ekonomsku podršku Fond RS
- Odluka o načinu ostvarivanja prava na stimulanse pri zapošljavanju invalida Fond RS
- Dopune odluke o načinu ostvarivanja prava na stimulanse pri zapošljavanju invalida Fond RS